

Oceny i omówienia

BERNARD WIADERNY, *Hans Adolf von Moltke. Eine politische Biographie*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 2018, 400 ss., ilustracje.

Polityka zagraniczna nazistowskiej Rzeszy jest jednym z najlepiej opracowanych zagadnień w historii stosunków międzynarodowych. W mniejszym stopniu odnosi się to do biografistyki, co jednak jest wytłumaczalne. Dysponujemy kilkoma dobrymi biografiami dwóch kolejnych szefów dyplomacji Trzeciej Rzeszy: Konstantina von Neuratha i Joachima von Ribbentropa, ale w przypadku niemieckich ambasadorów i posłów okresu 1933-1945 zdarzało się to na ogół jedynie, gdy dana osoba zajmowała szczególne stanowisko (Franz von Papen, którego biografii ukazało się już kilka) lub w inny sposób zaistniała w historii – tak, jak związani z antyhitlerowską opozycją Ulrich von Hassell, wieloletni ambasador w Rzymie, czy Friedrich Werner von der Schulenburg, znany głównie z misji w Moskwie. Natomiast szefowie przedstawicielstw dyplomatycznych byli z reguły wykonawcami instrukcji i zaleceń przesyłanych z centrali i z tego względu ich działalność nie przyciągała uwagi badaczy. Wydana kilka lat temu niezwykle obszerna biografia wieloletniego posła niemieckiego w Helsinkach Wiperta von Blüchera, stanowiąca ważny przyczynek do dziejów stosunków niemiecko-fińskich w latach 30. i 40., jest wyjątkiem potwierdzającym regułę¹.

Tym razem jednak czytelnik otrzymał studium poświęcone życiu i działalności Hansa Adolfa von Moltkego (1884-1943), posła i następnie ambasadora w Warszawie (1931-1939, w randze ambasadora od 1934 r., wtedy to bowiem oba poselstwa zostały podniesione do rangi ambasady). Biografia ta powinna przyciągnąć uwagę polskich historyków oraz osób zainteresowanych dziejami stosunków polsko-niemieckich i generalnie historią niemieckiej polityki zagranicznej w okresie Trzeciej Rzeszy.

Autor omawianej pracy jest historykiem znanym w Polsce, zajmował się wcześniej m.in. dziejami polskiego państwa podziemnego 1939-1945². Jego publikowane w „Zeszytach Historycznych” artykuły poświęcone kontaktom polsko-niemieckim podczas II wojny światowej wywołały swego czasu duże zainteresowanie i są do dzisiaj cytowane. Niedawno wydał w Niemczech monografię paryskiej „Kultury”³. Opublikowana przez Bernarda Wiadernego biografia Hansa Adolfa von Moltkego kontrowersji nie wywoła, jako że działalność tego dyplomaty nie wzbudza większych sporów.

Kariera jego była wzorcowa, stosunkowo szybko pokonywał jej kolejne szczeble. Pochodzący z arystokratycznej rodziny (urodził się w Opolu) prawnik, w 1913 r. wstąpił do służby dyplomatycznej, pracował na placówkach w Atenach i w Stambule, w latach 1914-1915 wal-

---

¹ M. Jonas, *NS-Diplomatie und Bündnispolitik 1935–1944. Wipert von Blücher, das Dritte Reich und Finnland*, Paderborn 2011.

² B. Wiaderny, *Der Polnische Untergrundstaat und der deutsche Widerstand (1939-1944)*, Berlin 2002.

³ B. Wiaderny, *„Schule des politischen Denkens” – Die Exilzeitschrift „Kultura” im Kampf um die Unabhängigkeit Polens 1947-1991*, Paderborn 2018.

czył na froncie (m.in. w rejonie Jezior Mazurskich), a następnie pracował w urzędzie niemieckiego generalnego gubernatora w Brukseli. Po Wielkiej Wojnie wyspecjalizował się w zagadnieniach polskich. Najpierw (1920-1922) reprezentował resort spraw zagranicznych w biurze pełnomocnika ds. okręgu plebiscytowego na Górnym Śląsku (siedziba biura znajdowała się w jego rodzinnym Opolu), a w latach 1928-1931 kierował Wydziałem Wschodnim w centrali resortu spraw zagranicznych na Wilhelmstrasse (wcześniej przez cztery lata był znów w Stambule, tym razem jako radca ambasady), skąd skierowany został na niezwykle trudną placówkę do Warszawy. Został posłem Rzeszy w Polsce, a stosunki polsko-niemieckie były wówczas skrajnie złe. Okres kierowania przez von Moltkego placówką w Warszawie (do 1 września 1939 r.) to zasadnicza część książki B. Wiadernego. Później, podczas wojny, Hans Adolf von Moltke pracował przez kilka lat w berlińskiej centrali (kierował zespołem ds. propagandowego wykorzystania przejętych polskich dokumentów dyplomatycznych), a w styczniu 1943 r. został ambasadorem w Hiszpanii. Większej roli tam nie odegrał, gdyż zmarł w Madrycie zaledwie dwa i pół miesiące później. Nic dziwnego zatem, że punkt ciężkości biografii tego dyplomaty stanowi jego rola w realizacji polityki Berlina wobec Polski.

Bernard Wiaderny zrekonstruował rolę tego dyplomaty w niemieckiej polityce zagranicznej na podstawie obszernej dokumentacji źródłowej i rozległej literatury przedmiotu. Duża część raportów Moltkego z Warszawy została opublikowana, głównie w wielotomowej serii źródłowej *Dokumente zur deutschen auswärtigen Politik (ADAP)*, dostępnej częściowo także w przekładzie angielskim. Kilka niepublikowanych wcześniej raportów z 1939 r. wydał w 1987 r. Henryk Batowski. Autor w znacznym stopniu oparł swe studium na źródłach niepublikowanych z Niemiec, ale też ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Polski. Istotnym uzupełnieniem były dokumenty ze zbiorów prywatnych, głównie rodziny von Moltków.

Książką ukazuje Moltkego jako perfekcyjnego dyplomate, sumiennego i pracowitego, lojalnego w stosunku do przełożonych i pojmującego służbę swemu krajowi jako obowiązek. Nacjonalista i konserwatysta, starał się jednak czynić wszystko, co w jego mocy, by złagodzić napięcia w relacjach między Berlinem a Warszawą, a po 1933 r., gdy między obydwojma krajami panowały przynajmniej oficjalnie stosunki dobrosąsiedzkie, pielęgnował ten stan w miarę swoich możliwości. Większej samodzielnej roli nie odegrał, bo odegrać jej nie mógł. Jednak w 1939 r., gdy doszło do politycznej konfrontacji między Niemcami a Polską, czynił starania o niezaognianie wzajemnych relacji. Po zakończeniu kampanii wrześniowej kierował pracami komisji, której zadaniem było skompromitowanie rządu Rzeczypospolitej na podstawie przechwyconych w Warszawie polskich dokumentów dyplomatycznych. Tak bowiem pojmował swe obowiązki.

Źródłowe, staranne studium Bernarda Wiadernego jest cennym przyczynkiem do dziejów polityki zagranicznej hitlerowskiej Rzeszy i stosunków polsko-niemieckich, a ponadto stanowi wkład do badań nad rolą dawnych narodowo-konserwatywnych elit w reżimie nazistowskim.

Stanisław Żerko